

Grey Scale #13

DANES-PICTA .COM

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

WAP wewn. 344/76

MIECZYSLAW SIDOR

WYBRANE PROBLEMY
PSYCHOLOGII OSOBOWOŚCI

WAP wewn. 344/76

MIECZYŚLAW SIDOR

WYBRANE PROBLEMY
PSYCHOLOGII OSOBOWOŚCI

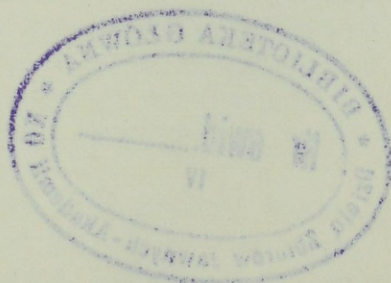
159.923	Psychologia osobowości	WAP
SIDOR M.: Wybrane problemy psychologii osobowości. Warszawa 1976 WAP A-5 ss. 44 schem. 12 (powiel.). Autor dokonuje przeglądu różnych koncepcji teoretycznych osobowości i prezentuje próbę własnego spojrzenia na osobowość człowieka. Formuluje także warunki wpływające na poznawanie i kształtowanie osobowości żołnierza.		
S.M. 60/1976		

WOJSKOWA AKADEMIA POLITYCZNA
im. F. Dzierżyńskiego

WAP wewn. 344/76

MIECZYSLAW SIDOR

WYBRANE PROBLEMY
PSYCHOLOGII OSOBOWOŚCI

WARSZAWA 1976

WOLSKA AKADEMIA POLITYCZNA
im. R. Dmowskiego

WAP. WOP. 24710

Redaktor

Iwona Wichrowska

WOLSKA AKADEMIA POLITYCZNA

WYBRANE PROBLEMY
PSYCHOLOGII OSOBOWOŚCI

Korektor

Jadwiga Miller

85100

WAP. CW-0VII-196. Zam. 1551 z dn. 22.12.76 d. 29.12.76.

WARSZAWA 1976

SPIS TREŚCI

	Strona
WSTĘP	7
NIEKTÓRE TEORETYCZNE PROBLEMY OSOBOWOŚCI	9
Teorie osobowości	9
Pojęcie i struktura osobowości	16
Osobowość i postawa	30
Próba skonstruowania zmodyfikowanego i zintegrowanego modelu psychiki człowieka. Osobowość jako najwyżej zsocjalizowana warstwa psychiki	34
NIEKTÓRE WARUNKI POZNAWANIA I KSZTAŁTOWANIA OSOBOWOŚCI ŻOŁNIERZA	40
BIBLIOGRAFIA	43

Strona

Wstęp

WSTĘP DO TEORETYCZNYCH PROBLEMÓW
OSOBOWOŚCI

1. Podstawowe pojęcia

2. Pojęcie i zakres osobowości

3. Osobowość i postać

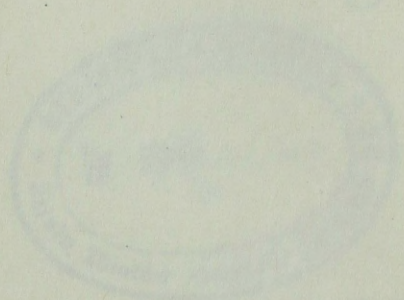
4. Rodzaje osobowości i ich funkcje
5. Znaczenie osobowości w życiu człowieka
6. Osobowość jako integralny składnik osobowości

WSTĘP DO WARTOŚCI POZNAWANIA I ESTETYCZNOŚCI
OSOBOWOŚCI

BIBLIOGRAFIA

Wydawnictwo
Wydawnictwo

85100

Wydawnictwo Naukowe PWN

W S T Ę P

Jak wiadomo, istnieje swoiste sprzężenie zwrotne między postępem w budownictwie socjalizmu a stopniem rozwoju osobowości ludzi, którzy uczestniczą w jego realizacji. Z istoty strategii społeczno-gospodarczego rozwoju naszego kraju wynika więc potrzeba permanentnego pomnażania wartości osobowościowych obywateli, zwłaszcza ich postaw, wiedzy i umiejętności. Szczególną uwagę zwracamy na kształtowanie osobowości młodego pokolenia, jego wysokich walorów ideowych, intelektualnych i sprawnościowych. Chodzi głównie o zaangażowanie w procesie rozwoju socjalistycznej Polski, o postawę zgodną z zasadami ideologii socjalistycznej, a także niezbędny zasób wiedzy, naukowy światopogląd, rozległe zainteresowania oraz umiejętności samodzielne myślenia, uczenia się i skutecznego działania.

Istotną rolę w dziele kształtowania osobowości ludzi, a młodego pokolenia w szczególności, ma do spełnienia ludowe Wojsko Polskie. Stąd też problematyka osobowości – zarówno teoretyczna, jak i praktyczna – jest przedmiotem zainteresowania kadry naukowo-dydaktycznej szkolnictwa wojskowego oraz kadry jednostek i instytucji wojskowych. W tym kontekście wskazane jest zwrócenie uwagi na teoretyczny i stosowany aspekt problematyki osobowości. W tym względzie zwracają uwagę dwie sprawy: wielostronna złożoność aspektu teoretycznego oraz podkreślenie konieczności przywiązywania coraz większej wagi do stwarzania – w warunkach wojska – optymalnych warunków sprzyjających poznawaniu i kształtowaniu osobowości żołnierza.

Prezentowany materiał nie stanowi szczegółowego omówienia problematyki wchodzącej w jego zakres. Celem opracowania jest wyeksponowanie kwestii związanych z klasyfikacją różnych poglądów i koncepcji osobowości, a także niektórych zagadnień dotyczących zastosowań teoretycznej problematyki osobowości.

Opracowanie zawiera wiele elementów dyskusyjnych, szczególnie w części poświęconej klasyfikacji koncepcji osobowości. Pełniejsze i dokładniejsze rozeznanie w poruszanej problematyce umożliwi Czytelnikowi wykaz bibliograficzny zamieszczony na końcu niniejszej pracy.

NIEKTÓRE TEORETYCZNE PROBLEMY OSOBOWOŚCI

Teorie osobowości

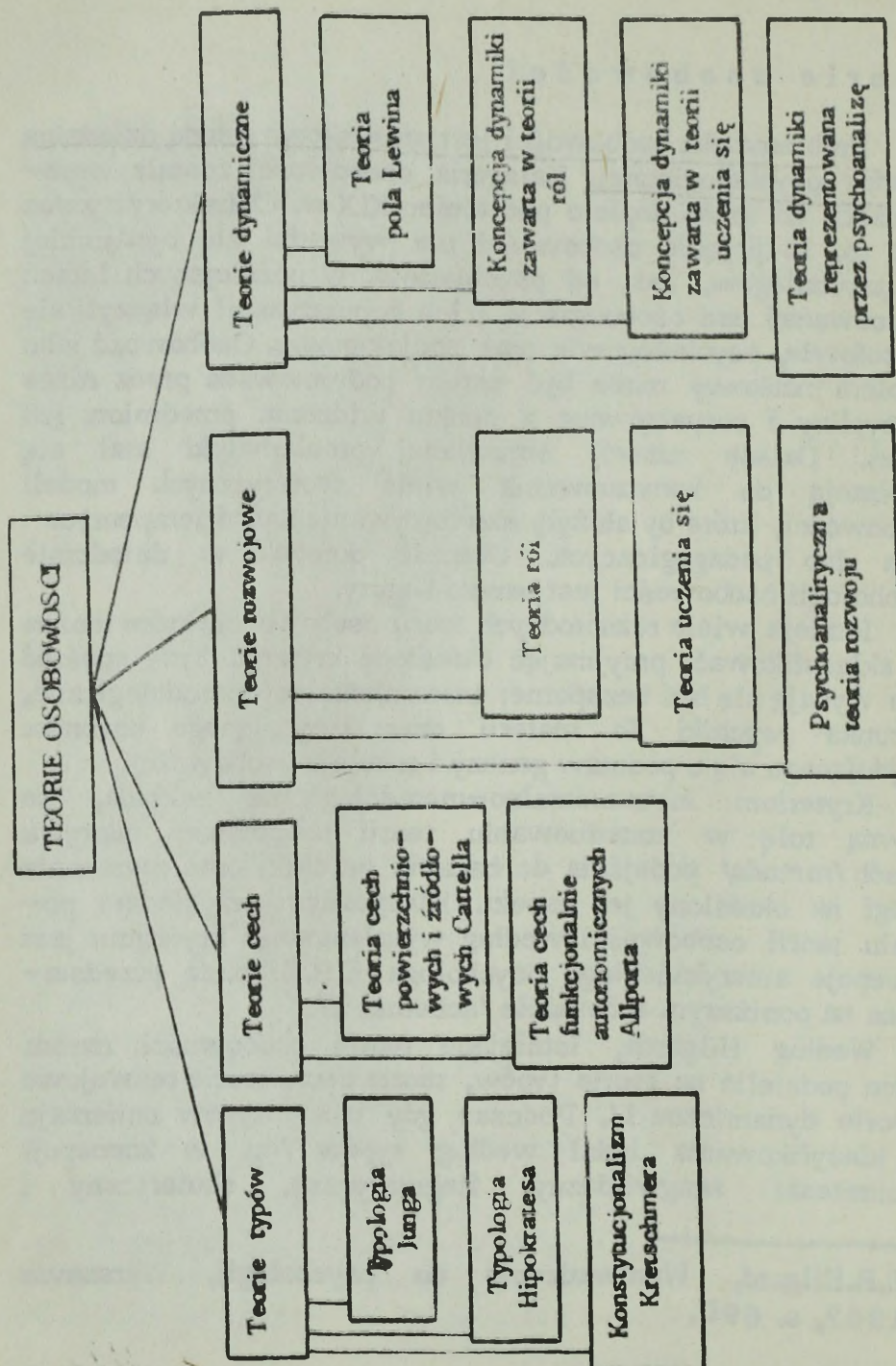
Problematyka osobowości jest stosunkowo młodą dziedziną wiedzy psychologicznej. Kategoria osobowości została wprowadzona do nauki dopiero pod koniec XIX w. Charakterystyczne jest to, iż pojęcie osobowości nie wywodzi się bynajmniej od psychologów, lecz od psychiatrów. W późniejszych latach do rozważań nad osobowością i ich popularyzacji włączyli się filozofowie, psychologowie oraz socjologowie. Osobowość jako problem naukowy może być zatem podejmowana przez różne dyscypliny i rozpatrywana z punktu widzenia przedmiotu ich badań. Dalszy rozwój omawianej problematyki stał się inspiracją do konstruowania wielu teoretycznych modeli osobowości, które by służyły rozwiązywaniu zadań terapeutycznych lub pedagogicznych. Obecnie dorobek w dziedzinie psychologii osobowości jest bardzo bogaty.

Istnieje wiele różnorodnych teorii osobowości, które można by sklasyfikować, przyjmując określone kryteria. Trzy spośród nich wydają się być bezsporne: instrumentalno-metodologiczne, stosunku psychiki do materii oraz decydującego czynnika znajdującego się u podstaw genezy i rozwoju osobowości.

Kryterium instrumentalno-metodologiczne zakłada, że główną rolę w konstruowaniu teorii osobowości odgrywa sposób /metoda/ podejścia do badania psychiki oraz zwracania uwagi na określony jej aspekt. Klasycznym przykładem podziału teorii osobowości według wymienionego kryterium jest koncepcja amerykańskiego psychologa E.R.Hilgarda przedstawiona na poniższym schemacie /schemat 1/.

Według Hilgarda, istniejące teorie osobowości można zatem podzielić na teorie typów, teorie cech, teorie rozwojowe i teorie dynamiczne 1/. Podczas gdy teorie typów zmierzają do klasyfikowania ludzi według typów /np. w koncepcji Hipokratesa: sangwiniczny, flegmatyczny, choleryczny i

1/ E.R.Hilgard, Wprowadzenie do psychologii, Warszawa 1967, s. 690.

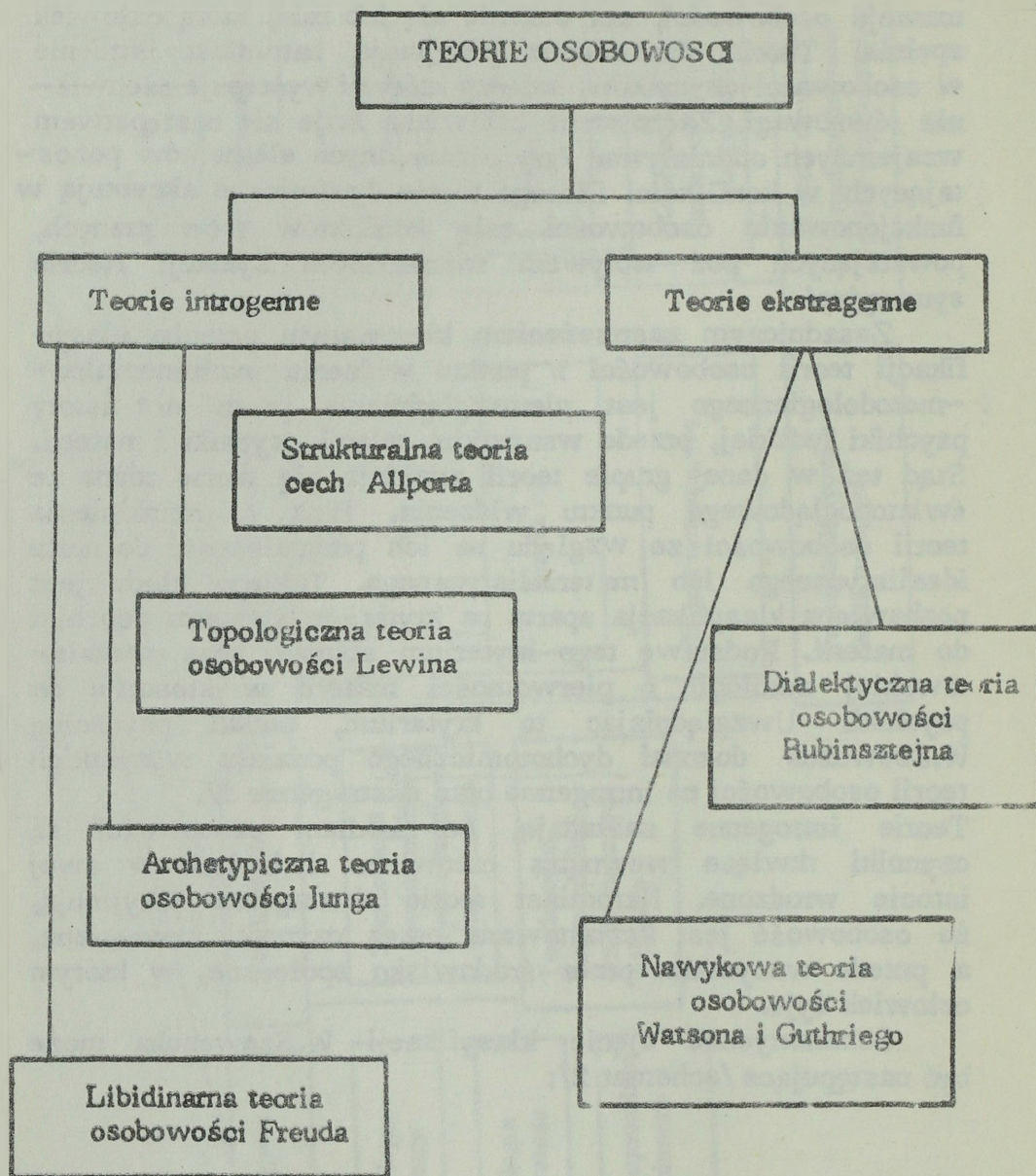
melancholiczny, teorie cech zakładają analizę osobowości ludzi w kategoriach pewnej liczby cech. Teorie rozwojowe podkreślają rolę tych czynników, które znajdują się u podstaw rozwoju osobowości, np. uczenie się lub rola, którą człowiek spełnia. Teorie dynamiczne przyjmują natomiast istnienie w osobowości czynników, między którymi występuje zachwianie równowagi. Zachowanie człowieka staje się następstwem wzajemnych oddziaływań /gry/ różnorodnych elementów pozostających w konflikcie. Dlatego teorie dynamiczne akcentują w funkcjonowaniu osobowości rolę konfliktów wewnętrznych, powstających pod wpływem różnorodnych sytuacji /teorie sytuacyjne/.

Zasadniczym zastrzeżeniem kierowanym przeciw klasyfikacji teorii osobowości z punktu widzenia instrumentalno-metodologicznego jest nieuwzględnianie przez nie istoty psychiki ludzkiej, przede wszystkim relacji psychiki i materii. Stąd też w danej grupie teorii znajdują się teorie różne ze światopoglądowego punktu widzenia. Brak tu rozróżnienia teorii osobowości ze względu na ich przynależność do nurtu idealistycznego lub materialistycznego. Takiego błędu jest pozbawiona klasyfikacja oparta na kryterium stosunku psychiki do materii. Podstawę tego kryterium stanowi teza marksistowskiej ontologii o pierwotności materii w stosunku do psychiki. Uwzględniając to kryterium, polski psycholog W. Szewczuk dokonał dychotomicznego podziału wszystkich teorii osobowości na introgenne oraz ekstragenne 1/.

Teorie introgenne zakładają, że źródłem osobowości są czynniki tkwiące wewnątrz człowieka i będące w swej istocie wrodzone. Natomiast teorie ekstragenne przyjmują, że osobowość jest kształtowana przez czynniki zewnętrzne, a przede wszystkim przez środowisko społeczne, w którym człowiek żyje.

Schematyczne ujęcie klasyfikacji W. Szewczuka może być następujące /schemat 2/:

1/ W. Szewczuk, Psychologia, t. II, Warszawa 1966, s. 379.

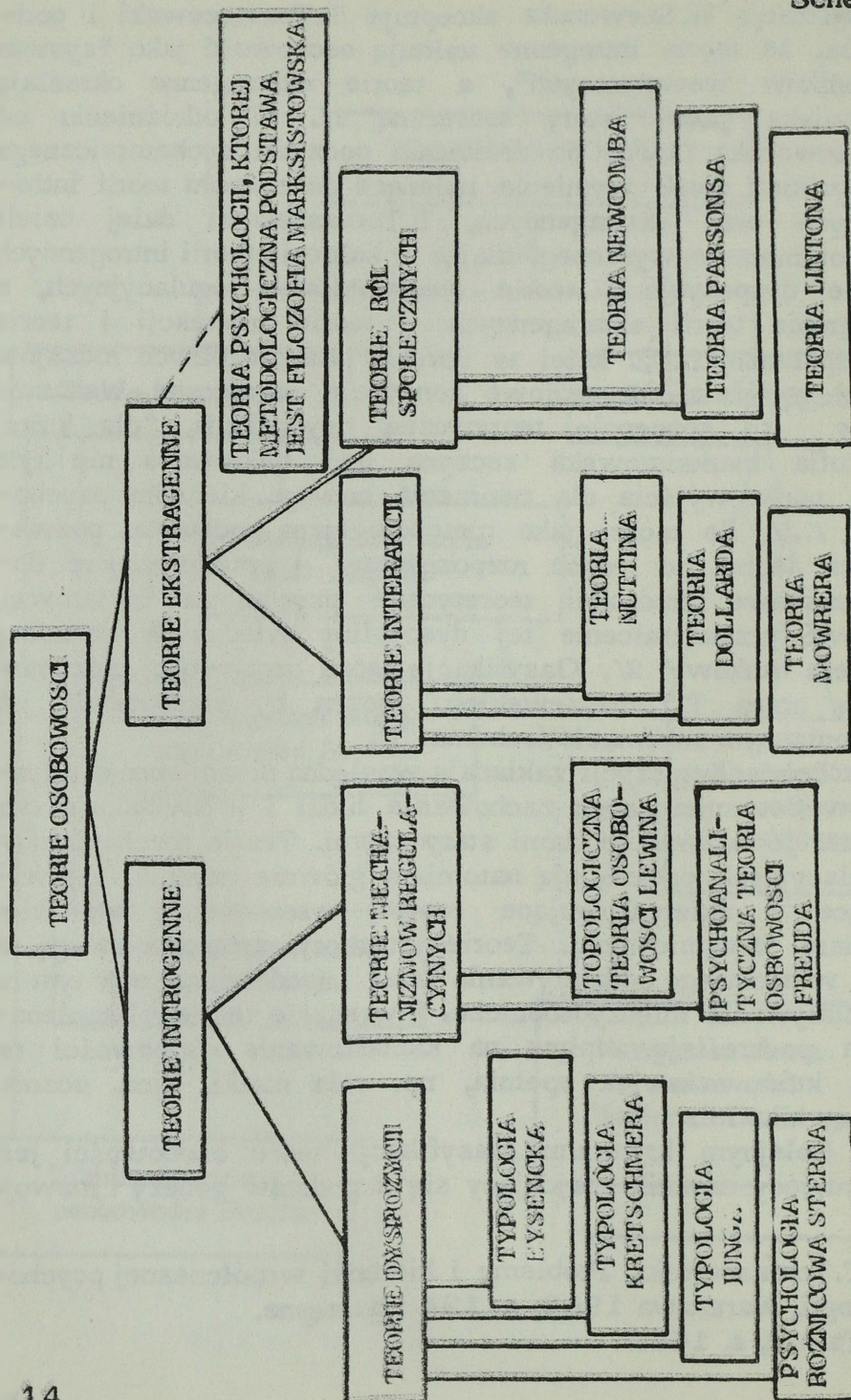
Klasyfikację W. Szewczuka akceptuje T. Tomaszewski i podkreśla, że teorie introgenne traktują osobowość jako "system czynników wewnętrznych", a teorie ekstragenne określają człowieka jako "istotę społeczną" 1/. W odróżnieniu od W. Szewczuka, który po dokonaniu podziału dychotomicznego wszystkich teorii wymienia należące do zespołu teorii introgennych oraz ekstragennych, T. Tomaszewski dalej dzieli dychotomicznie, wyszczególniając w zakresie teorii introgennych teorie dyspozycji i teorie mechanizmów regulacyjnych, a w grupie teorii ekstragennych – teorie interakcji i teorie ról społecznych. Z kolei w obrębie poszczególnych rodzajów teorii wyróżnia szczegółowe koncepcje teoretyczne. Wskazuje także tę koncepcję teoretyczną psychologii, "dla której filozofia marksistowska zaczyna być traktowana nie tyle jako punkt wyjścia dla tworzenia nowego kierunku psychologii /.../, ile raczej jako metodologiczna podstawa, pozwalająca lepiej od innych rozpoznawać i przewyższyć dotychczasowe trudności teoretyczne psychologii światowej, ułatwić przekształcenie tej dyscypliny wiedzy w jednolity system naukowy" 2/. Klasyfikację teorii osobowości prezentowaną przez T. Tomaszewskiego można by przedstawić jak na poniższym schemacie /schemat 3/.

Teorie dyspozycji zakładają względną niezmienność czynników determinujących zachowanie ludzi i w związku z tym można je nazwać teoriami statycznymi. Teorie mechanizmów regulacyjnych podkreślają natomiast głównie czynniki aktywizujące i ukierunkowujące rozwój osobowości, są więc teoriami dynamicznymi. Teorie interakcji zwracają uwagę na rolę wzajemnego oddziaływania ludzi i środowiska, a w tym na oddziaływanie międzyosobnicze. I wreszcie teorie ról społecznych podkreślają wpływ na kształtowanie osobowości tej roli, którą człowiek spełnia, np. rola matki, ojca, ucznia, pracownika itd.

Kolejnym kryterium klasyfikacji teorii osobowości jest decydujący czynnik znajdujący się u podstaw genezy i rozwoju

1/ T. Tomaszewski, Problemy i kierunki współczesnej psychologii, Warszawa 1968, s. 124 i następne.

2/ Tamże, s. 165.

osobowości. Jedni czynnik ten upatrują np. w podłożu biologicznym, drudzy - w psychologicznym, a jeszcze inni widzą go w podłożu społecznym /socjologicznym/.

J.Pieter pisze, że w koncepcjach osobowości stwierdza się "przewagę spojrzenia czy to psychologicznego, czy to socjologicznego /w szczególności prawniczego/, czy to wreszcie biologicznego" 1/. Stąd też mówimy o teoriach biologicznych, psychologicznych i socjologicznych. Teorie te najczęściej się krzyżują, prowadząc do teorii biospołecznych czy psychospołecznych. W świetle tych teorii zwraca uwagę podejście, które reprezentuje współczesny radziecki psycholog B.D.Parygin. Krytykuje on np. teorie biologiczne i socjologiczne za ich jednostronność, chociaż to nie wyklucza możliwości, a także zasadności różnych podejść do badania oraz określania osobowości 2/. Osobowość może być pojmowana jednocześnie jako przedmiot i podmiot, przy czym nie tylko stosunków społecznych, lecz także biologicznych. W tym ujęciu osobowość jest rozpatrywana jako twór względnie całościowy, w którym są jakby stopione różne właściwości, stany i procesy psychiczne człowieka.

Warto odnotować twierdzenie Parygina o tym, że osobowość stanowi przedmiot badania wspólny dla wszystkich nauk o człowieku. Moglibyśmy inaczej powiedzieć, że osobowość jest przedmiotem badań interdyscyplinarnych i tylko na ich podstawie można osiągnąć pełniejsze oraz głębsze niż dotychczas spojrzenie na tę tak ważną, a zarazem złożoną merytorycznie, metodologicznie, a także ideologicznie problematykę.

1/ J.Pieter, Historia psychologii w zarysie, Katowice 1959, s. 257.

2/ Por. B.D.Parygin, Osnovy socjalno-psichologičeskoj teorii, Moskwa 1971, s. 105.

Pojęcie i struktura osobowości

1/ Pojęcie osobowości

Rozważając pojęcie osobowości, należy uwzględnić istnienie koncepcji rozróżniającej ogólne i specjalne znaczenie tego terminu. W przypadku pierwszym wyraz "osobowość oznacza ogół sposobów zachowania się jednostki, który jest dla niej charakterystyczny" 1/. Natomiast za pomocą specjalnego znaczenia tego pojęcia "określamy /.../ jednostkę wyjątkową, energiczną, samodzielną itd., to znaczy, że to określenie zawiera sąd o wartości" 2/. Konsekwencją takiego rozróżnienia jest twierdzenie, że w sensie ogólnym każdy człowiek reprezentuje osobowość, czego nie można powiedzieć w sensie specjalnym.

Interesujące jest także podejście do pojęcia osobowości, które proponuje J.Nuttin. Rozróżnia on pojmowanie osobowości w życiu społecznym od pojęcia osobowości w psychologii naukowej. Zauważa, że w pierwszym przypadku chodzi o osobę, która spełnia jakąś istotną, godną uwagi rolę społeczną. Mamy tu na uwadze socjologiczne spojrzenie na osobowość w życiu społecznym. Spojrzenie psychologiczne zakłada, że pojęcie osobowości odnosi się do człowieka, którego charakteryzują szczególne właściwości. Chodzi przede wszystkim o legitymowanie się własnym zdaniem, silną wolą, umiejętnością wywierania znaczącego wpływu na otoczenie w sferze jego psychiki, działania itp. Osobowość taką określa się mianem osobowości silnej, znaczącej.

Jeśli chodzi o naukowe pojmowanie osobowości - zdaniem J.Nuttina - "należy wyraźnie rozróżnić osobę i osobowość. Termin osoba oznacza konkretną jednostkę ludzką. Natomiast osobowość to konstrukcja naukowa stosowana przez psychologię po to, by w płaszczyźnie teorii naukowej wytworzyć sobie pogląd na sposób bycia i funkcjonowania tego organizmu psychologicznego, który nazywa się osobą ludzką" 3/.

1/ P.Guillaume, Podręcznik psychologii, Warszawa 1958 s. 266.

2/ Tamże.

3/ J.Nuttin, Struktura osobowości, Warszawa 1968, s. 41.

W takim ujęciu osobowość odnosi się, rzecz jasna, do każdego człowieka. I w tym sensie J.Nuttin wyróżnia tylko jedno, za-razem ogólne znaczenie pojęcia *o s o b o w o ś ć*.

Różnorodne ujęcia osobowości występują także w sferze definicyjnej i strukturalnej. Studium literatury poświęconej osobowości zwraca uwagę na istnienie wielu definicji osobowości oraz jej strukturalnych koncepcji. I chociaż posługujemy się tym terminem na co dzień, trudno jest ustalić precyzyjnie jego znaczenie. J.Pieter uważa, że problematyka osobowości należy do bardzo trudnych, stwarza badaczom wiele kłopotów natury logicznej i metodologicznej. Taki jest stan w dniu dzisiejszym i należy przypuszczać, że również w przyszłości - mimo niewątpliwego postępu naukowego - z wieloma jeszcze trudnościami spotkają się ci, którzy będą podejmowali problematykę osobowości. Dlatego też "sprzeczności i sprawy definicyjne można traktować jako przejaw wielkiej prężności nauki o osobowości" 1/.

Spotykane w literaturze psychologicznej definicje osobowości można by podzielić na *esencjalne* i *esencjalno-strukturalne*. Pierwsze próbują wskazywać na to, co stanowi jej istotę. Różni autorzy dają w tym względzie różne odpowiedzi. G.W.Allport zakłada, że "osobowość danej jednostki jest sposobem przystosowania się wynikającym z wzajemnego oddziaływania potrzeb organicznych i warunków środowiskowych, któremu pośredniczy plastyczny i podatny na zmiany ośrodkowy układ nerwowy" 2/.

E.R.Hilgard pojmuje osobowość "jako zorganizowaną strukturę indywidualnych cech i sposobów zachowania, decydującą o specyficznych sposobach przystosowania się danej jednostki do jej środowiska" 3/.

R.Meili uważa, iż najistotniejszą cechą osobowości jest tzw. *forma bycia*; stwierdza, że pojęcie osobowości "obejmuje nie wewnętrzną strukturę, lecz całość stosunku pod-

1/ J.Pieter. Wstęp do nauki o osobowości, cz. I, Katowice 1969, s. 26.

2/ G.W.Allport, *Personality*, New York 1937, s. 4', 114.

3/ E.G.Hilgard, *op.cit.*, s. 687.

miotu do otaczającego świata" 1/.

I. Pieter przyjmuje, że osobowość to skumulowane doświadczenie indywidualne i gatunkowe człowieka. Natomiast A. Lewicki pojmuję osobowość jako pewną trwałą organizację procesów "kierujących zachowaniem" 2/. W ujęciu B. Tiepłowa, osobowość to "istotne mniej lub bardziej trwałe i stałe jej cechy" 3/.

W definicjach esencjalno-strukturalnych uwaga zwrócona jest nie tylko na istotę osobowości, lecz również jej strukturę. Typowy przykład takiej definicji stanowi określenie W. Szewczuka: "osobowość jest społecznie ukształtowanym sposobem świadomego istnienia jednostki, na które składają się oparte na poznaniu rzeczywistości cele, działalność realizacyjna, ustosunkowania do innych ludzi i mechanizmy samoregulacyjne, zabarwione w swej dynamice temperamentalnymi właściwościami organizmu" 4/.

Charakterystyczne dla tej grupy jest również określenie osobowości specyzowane przez J. Reykowskiego. Według tego autora, "pojęcie osobowości odnosi się do trwałych ogólnych nastawień, nadbudowanych nad ogromną masą nastawień niższego porządku, warunkujących umiejętności i wiadomości, przygotowanie zawodowe i doświadczenie życiowe. Te trwałe nastawienia pełnią funkcję regulującą i integrującą" 5/.

Te dwie ostatnie definicje osobowości upatrują jej istotę w społecznie ukształtowanym sposobie świadomego istnienia jednostki lub trwałych ogólnych nastawieniach.

1/ R. Meili, Podręcznik diagnostyki psychologicznej, Warszawa 1959, s. 136.

2/ A. Lewicki, Psychologia kliniczna, Warszawa 1969, s. 37.

3/ B. Tiepłow, Psychologia, Warszawa 1955, s. 216.

4/ W. Szewczuk, op.cit., s. 386.

5/ M. Maruszewski, J. Reykowski, T. Tomaszewski, Psychologia jako nauka o człowieku, Warszawa 1966, s. 79-80.

2/ Struktura osobowości

Najogólniej traktując problem, można by wyróżnić trzy zasadnicze koncepcje w podejściu do struktury osobowości: tradycyjne, modernistyczne i pośrednie, czyli modernistyczno-tradycyjne.

Wyrazem tradycyjnego ujmowania struktury osobowości są m.in. koncepcje następujących autorów: Rubinsztejna, Tiepłowa, Hilgarda, Gerstmanna i Jegorowa. Pierwszy z wymienionych, pisząc o ukierunkowaniu osobowości, uwzględnia w jej obrębie postawy i tendencje, potrzeby, zainteresowania, ideały, a także zdolności, temperament oraz charakter 1/. B.Tiepłow uważa, że w zakres osobowości wchodzi: zainteresowania i skłonności, zdolności, temperament i charakter 2/, a T.Jegorow wymienia: światopogląd, potrzeby, zainteresowania, zdolności, uzdolnienia, temperament i charakter 3/. Natomiast E.R.Hilgard twierdzi, że w skład osobowości wchodzi następujące ogólne właściwości: cechy fizyczne i temperament, uzdolnienia intelektualne oraz inne, zainteresowania, a także wartości, postawy społeczne, dyspozycje motywacyjne, zespół wyrażania się i styl bycia 4/. Według St.Gerstmanna, osobowość obejmuje: zdolności, uzdolnienia, temperament, charakter, postawy, zainteresowania i potrzeby 5/.

Mimo różnic w liczbie i rodzaju struktur, wspólną cechą tradycyjnych koncepcji jest umieszczanie w zakresie osobowości zainteresowań, zdolności, temperamentu i charakteru. Jedyne Hilgard nie wymienia składnika zwanego charakterem.

Tradycyjne koncepcje struktury osobowości można by - na przykładzie koncepcji B.Tiepłowa - przedstawić następująco /schemat 4/:

1/ Por. S.L.Rubinsztein, Podstawy psychologii ogólnej, Warszawa 1962, s. 825-877.

2/ Zob. B.Tiepłow, op.cit., s. 216.

3/ Zob. T.Jegorow, Psychologia, Warszawa 1958, s. 54.

4/ Zob. E.R.Hilgard, op.cit., s. 667-668.

5/ Zob. St.Gerstmann, Psychologia, Warszawa 1969, s. 159-172.

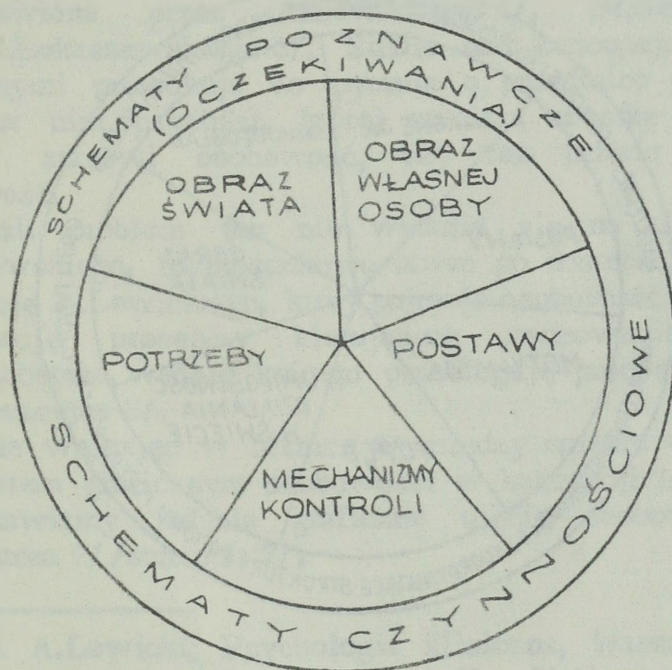
Tradycyjna koncepcja struktury osobowości oparta na założeniu B.Tępińskiego.

Inne niż tradycyjne pojmowanie struktury osobowości proponuje J.Reykowski, przedstawiając koncepcję inodernistyczną. Autor ten wypowiedział się przeciwko traktowaniu osobowości jako zbioru wszystkich cech psychicznych charakterystycznych dla danej jednostki, widząc osobowość jako organizację nastawień. Wyszedł tu z założenia, że układ nerwowy dysponuje zdolnością do formowania układów funkcjonalnych, zwanych inaczej schematami dynamicznymi. Schematy te nazywa nastawieniami różniącymi się stopniem "złożoności, trwałości i ogólności" 1/

1/ M.Maruszewski, J.Reykowski, T.Tomaszewski, op.cit., s. 79.

Trwałe, ogólne i najwyższego rzędu nastawienia pełniące "funkcję regulującą i integrującą" 1/ wchodzą w zakres osobowości. Wyjaśnia też autor, że istnieją dwie grupy /klasy/ nastawień /schematów/: poznawcze, zwane oczekiwaniami, i czynnościowe. Wśród nastawień wyróżnia Reykowski potrzeby, obraz świata i obraz własnej osoby, postawy oraz mechanizmy kontroli, umieszczając te elementy w organizacji osobowości 2/. Organizacja /struktura/ ta przedstawia się następująco /schemat 5/:

Schemat 5

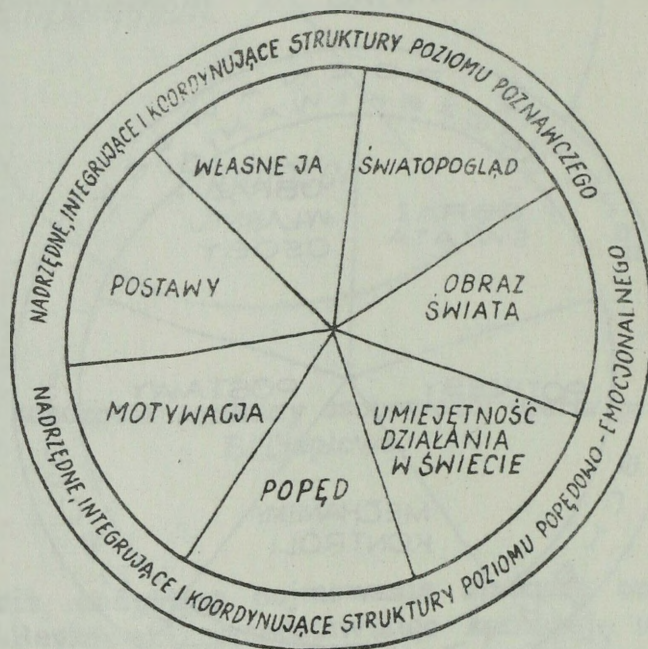
Modernistyczna koncepcja struktury osobowości oparta na założeniu J.Reykowskiego.

1/ Tamże, s. 80.

2/ Zob. Tamże, s. 85-86.

W kolejnej publikacji J.Reykowski prezentuje nieco zmodyfikowaną koncepcję struktury osobowości, podtrzymując pogląd, iż osobowość jest organizacją nastawień 1/. Zaliczając do osobowości nadrzędne i zarazem integrujące oraz koordynujące struktury poziomu popędowo-emocjonalnego, a także poziomu poznawczego 2/, J.Reykowski wyszczególnia w ich zakresie: popęd, obraz świata i umiejętność działania w nim, motywację, własne ja /strukturę ja/, światopogląd i postawy. Ilustruje to poniższy schemat /schemat 6/:

Schemat 6

Zmodyfikowana koncepcja struktury osobowości oparta na założeniu J.Reykowskiego.

- 1/ Zob. J.Reykowski, Postawy a osobowość, [w:] Teorie postaw, Praca zbiorowa pod red. S.Nowaka, Warszawa 1973, s. 101.
- 2/ Por. Tamże, a także J.Reykowski, Osobowość jako centralny system regulacji i integracji czynności, [w:] Psychologia, Pod red. T.Tomaszewskiego, Warszawa 1975, s. 771-800.

Zaletą modernistycznego pojęcia i modernistycznej koncepcji struktury osobowości, którą prezentuje J.Reykowski, jest jednoznaczne rozwiązanie istotnego w tradycyjnej psychologii problemu relacji między procesami psychicznymi /poznawczymi i emocjonalnymi/ a osobowością. Osobowość – jak już o tym wspominaliśmy – jest tu uaktowiana jako struktury nadrzędne poziomowi poznawczego i emocjonalnego, a nie jako coś od nich oderwanego.

Swoiste rozwiązanie problemu wymienionej relacji znajduje swój wyraz także w innych koncepcjach modernistycznych, które w ostatnich latach pojawiły się w Polsce. Należałoby, jak się wydaje, zaliczyć do nich rozwiązania przedstawione przez A.Lewickiego 1/, St.Gerstmanna 2/ oraz W.Łukaszewskiego 3/. Studia nad koncepcjami modernistycznymi prowokują do pytania o przedmiot psychologii: czy jest nim psychika, której swoistą część /lub zespół funkcji/ stanowi osobowość, czy też przede wszystkim osobowość.

Jeśli problem ten nie wyłania się na tle koncepcji J.Reykowskiego, to stosunkowo łatwo go dostrzec, rozpatrując koncepcję A.Lewickiego, który pojmując osobowość jako "trwałą organizację procesów kierujących zachowaniem" 4/ lub jako schemat, według którego przebiegają procesy umysłowe i motywacyjne 5/.

Nie wnikając w różnice 6/ między opisem werbalnym a schematem graficznym osobowości w koncepcji A.Lewickiego, przedstawiamy jedynie graficzne ujęcie osobowości przez tego autora 7/ /schemat 7/:

1/ Zob. A.Lewicki, Psychologia kliniczna, Warszawa 1969.

2/ Zob. St.Gerstmann, Osobowość. Wybrane zagadnienia psychologiczne, Warszawa 1970.

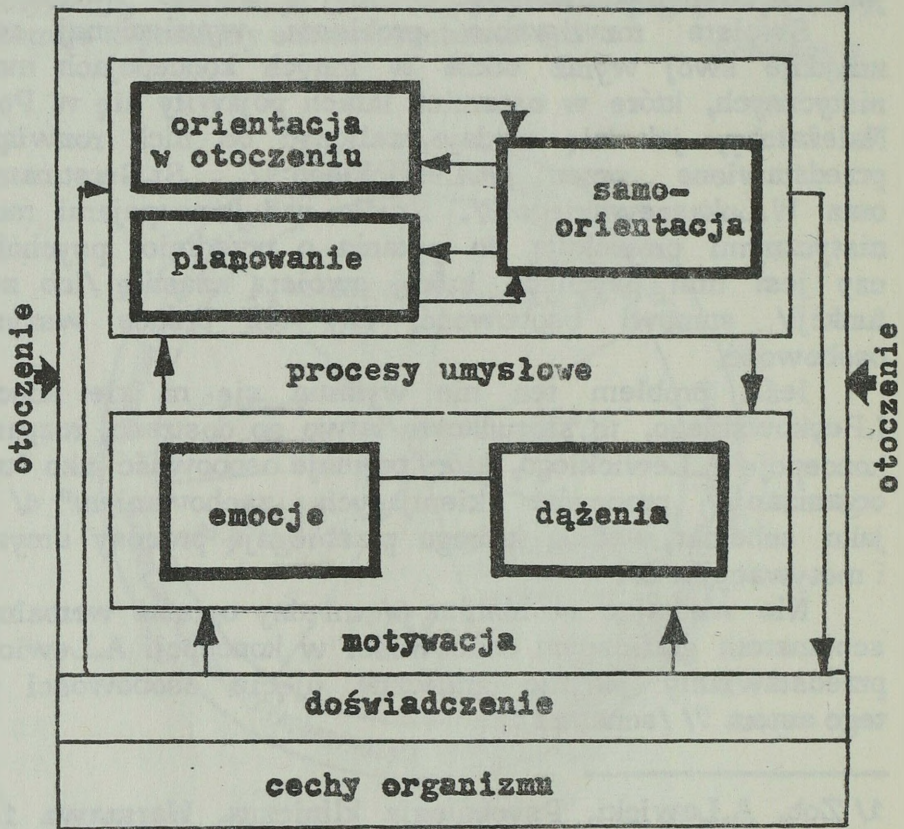
3/ Zob. W.Łukaszewski, Osobowość: struktura i funkcje regulacyjne, Warszawa 1974.

4/ A.Lewicki, op.cit., s. 39.

5/ Zob. Tamże, s. 43.

6/ Na różnice te zwraca uwagę W.Łukaszewski, op.cit., s. 47.

7/ Zob. A.Lewicki, op.cit., s. 42.

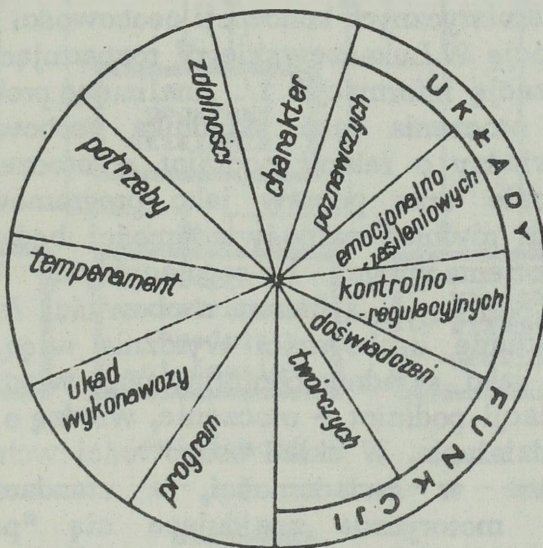

Według A. Lewickiego, w zakres osobowości wchodzi następujące składniki: procesy umysłowe /orientacja w otoczeniu, samoorientacja, planowanie/ i motywacja /emocje, dążenia/. Doświadczeniu i cechom organizmu przypisuje autor rolę wyznaczników osobowości.

Wynikałoby stąd, że wszystko, czym się zajmuje psychologia, należy określić mianem osobowości. Zatem psychologia to nauka o osobowości?

Podobne pytanie można by sformułować w związku z koncepcją osobowości reprezentowaną przez St.Gerstmanna, który zastosował terminologię i metodologię cybernetyki 1/. Przyjął generalne założenie, że osobowość jest organizacją "układów funkcji" systemu nerwowego: osobowość to układ samodzielny i samoorganizujący się. Strukturę osobowości proponowaną przez Gerstmanną, której powstanie warunkują środowisko i układ nerwowy, można by przedstawić następująco /schemat 8/ 2/:

Schemat 8

Struktura osobowości oparta na założeniu koncepcji St.Gerstmanną.

- 1/ Podobnie jak St.Gerstmann problematykę osobowości rozpatruje M.J.Apter, Komputery a psychika, Warszawa 1973.
- 2/ Jest to odmienne ujęcie w stosunku do cybernetycznego schematu osobowości zaproponowanego przez St.Gerstmanną, chociaż obejmuje te same składniki, ale przedstawione w układzie statycznym. Zob. St.Gerstmann, op.cit., s. 111.

W zakres osobowości wchodzi zatem układy: funkcji poznawczych, funkcji emocjonalno-zasileniowych, kontrolno-regulacyjnych, doświadczeń, funkcji twórczych, a także program, układ wykonawczy, temperament, potrzeby, zdolności i charakter.

W koncepcji St.Gerstmanna zwraca uwagę - po pierwsze - fakt, iż cała problematyka, którą zajmuje się psychologia, tkwi w obrębie osobowości. Po wtóre - występują w niej elementy charakterystyczne dla tradycyjnych koncepcji osobowości, co znajduje wyraz w uwzględnieniu w strukturze osobowości temperamentu, zdolności i charakteru. I w tym sensie można by mówić, iż z punktu widzenia struktury osobowości nie jest to w pełnym tego słowa znaczeniu koncepcja modernistyczna.

Do modernistycznych koncepcji osobowości można zaliczyć także koncepcję W.Łukaszewskiego, rozpatrującego osobowość jako "organizację informacji" 1/. Analizując problem informacji dotyczących otoczenia jako składnika osobowości, a także systemów wiedzy o relacji podmiot - otoczenie i wiedzy o własnej osobie oraz postaw jako programów czynności i działania, jak również samoświadomości będącej centralnym systemem orientacyjnym i regulacyjnym, W.Łukaszewski prezentuje poniższy schemat osobowości /schemat 9/ 2/.

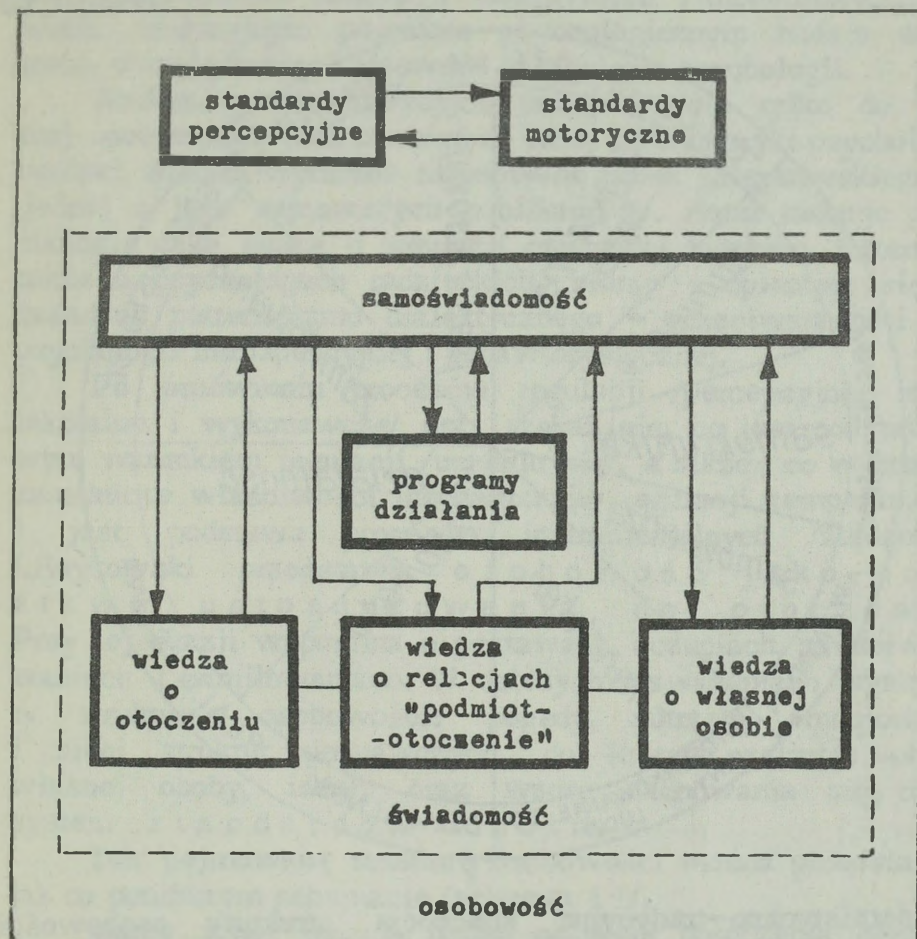
W strukturze osobowości wyróżnia więc autor: samoświadomość jako składnik centralny oraz wiedzę o otoczeniu, wiedzę o relacji podmiot - otoczenie, wiedzę o własnej osobie i programy działania. W skład osobowości wchodzi też treści reprezentowane w świadomości, a standardy percepcyjne i standardy motoryczne znajdujące się "poza zasięgiem orientacyjnych funkcji samoświadomości" są "autonomicznymi regulatorami aktywności". Również i w tym przypadku wszystkie zagadnienia interesujące psychologię /przynajmniej ogólną/ sprowadzają się głównie do problematyki osobowości.

Inny pogląd na strukturę osobowości reprezentuje W.Szewczuk 3/. Jego koncepcję można by zakwalifikować

1/ W.Łukaszewski, op.cit., s. 77.

2/ Zob. Tamże, s. 215.

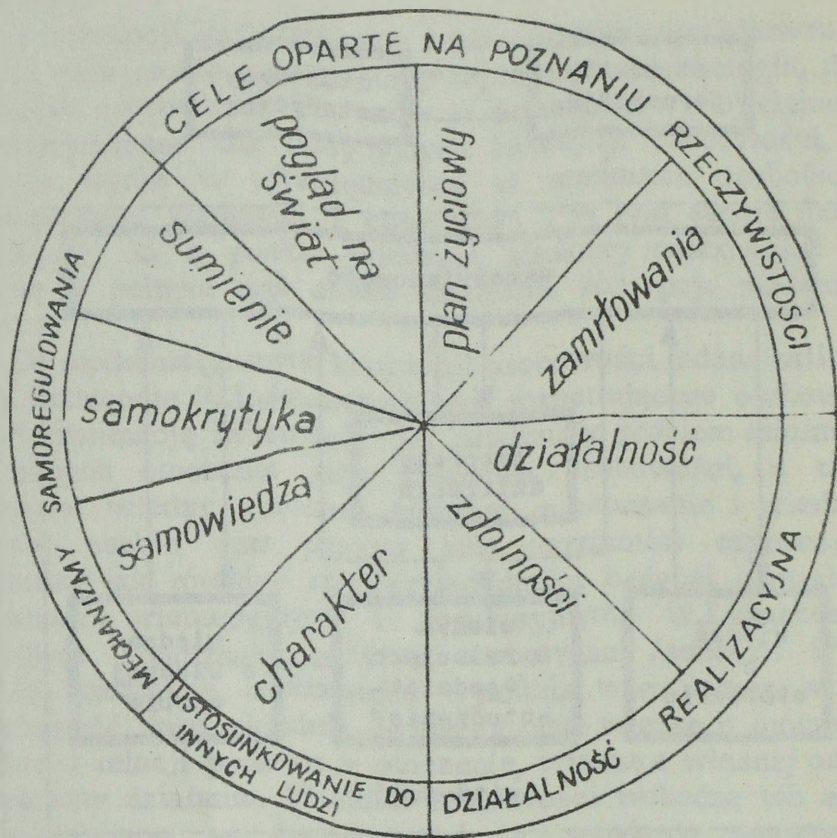
3/ Zob. W.Szewczuk, Psychologia, t. II, Warszawa 1966.

Struktura osobowości jako organizacji informacji

do modernistyczno-tradycyjnych. Autor przedstawia strukturę osobowości następująco /schemat 10/:

Schemat 10

Modernistyczno-tradycyjna koncepcja struktury osobowości oparta na założeniu W. Szewczuka

Wymienia też W. Szewczuk temperament, który traktuje jako biologiczny wyznacznik dynamiki osobowości.

W koncepcji struktury osobowości W. Szewczuka istotne jest założenie, że w funkcjonowaniu ludzi występują: cele i działania zmierzające do ich osiągnięcia, ustosunkowania się do innych oraz mechanizmy samoregulacji. Nie bez znaczenia pozostaje także potraktowanie osobowości jako części psychiki człowieka. Swoje rozważania nad osobowością

poprzedza autor analizą procesów poznawczych, emocjonalnych oraz doświadczenia indywidualnego. Dokonując tej analizy, spożytkowuje cały dotychczasowy dorobek psychologii; uwzględnia więc dorobek koncepcji tradycyjnych i modernistycznych. Wielu tradycyjnym pojęciom psychologicznym nadaje nową treść, uwzględniając najnowsze osiągnięcia psychologii.

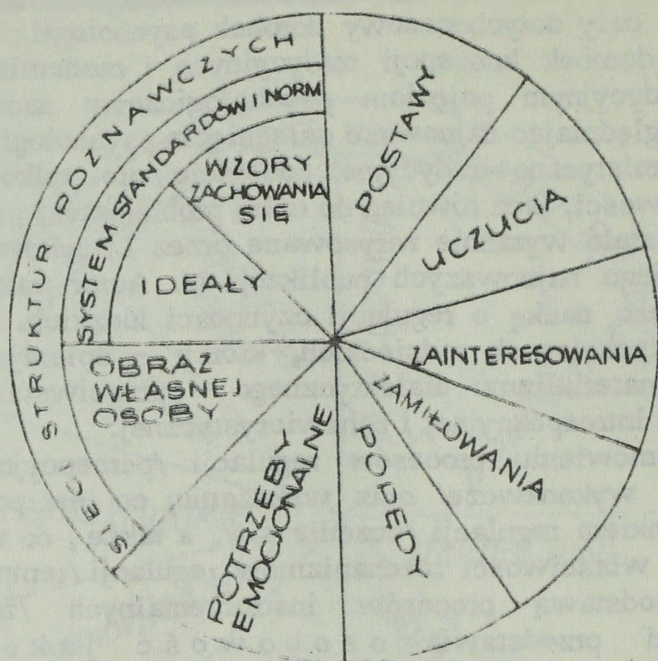
Modernistyczno-tradycyjne podejście nie tylko do samej osobowości, lecz również do całej problematyki psychologii ogólnej zostało wyraźnie zarysowane przez J.Reykowskiego w jednej z jego najnowszych publikacji 1/. Autor traktuje psychologię jako naukę o regulacji czynności ludzkich. Informuje także o psychologach radzieckich, którzy - opierając się na zasadach materializmu dialektycznego - przeciwstawiali się psychologii introspekcyjnej i behawiorystycznej.

Po omówieniu procesów regulacji /percepcyjne, intelektualne i wykonawcze/ oraz wskazaniu, co jest podstawowym warunkiem regulacji /uczenie się/, a także, co wyznacza zasadnicze właściwości mechanizmów regulacji /temperament/ i jest podstawą procesów instrumentalnych /zdolności/ J.Reykowski przedstawia osobowość jako podstawę ustosunkowania do otoczenia. Przy tej okazji wspomina o postawach, uczuciach, zainteresowaniach i zamiłowaniach. W dalszych rozważaniach wyróżnia w strukturze osobowości: popędy, potrzeby emocjonalne i sieci struktur poznawczych, do których zalicza: obraz własnej osoby, ideały oraz wzory zachowania się, czyli system standardów i norm.

Tak pojmowaną strukturę osobowości można przedstawić jak na poniższym schemacie /schemat 11/.

Mamy więc jeszcze jeden przykład połączenia dorobku psychologii modernistycznej i tradycyjnej w podejściu do procesów, którym zajmuje się ta dziedzina wiedzy, a także osobowości stanowiącej część jej zainteresowań. Jednocześnie jest to prezentacja kolejnej modyfikacji koncepcji struktury osobowości J.Reykowskiego.

1/ Zob. J.Reykowski, Psychologia a pedagogika, [w:] Pedagogika, Podręcznik akademicki pod red. M.Godlewskiego, St.Krawcewicz, T.Wujka, Warszawa 1974.

Kolejna, zmodyfikowana koncepcja struktury osobowości, oparta na założeniu J.Reykowskiego

Analiza literatury poświęconej osobowości zwraca uwagę, iż oprócz problematyki związanej z wzajemną relacją procesów psychicznych i osobowości istnieje także problem relacji osobowości i postawy.

Osobowość i postawa

Pojęcie postawy zostało zaczerpnięte przez część psychologów i socjologów europejskich z psychologii amerykańskiej. "Pierwszym psychologiem stosującym termin postawa /attitude/ dla określenia związku emocjonalnego, jaki zachodzi pomiędzy danym człowiekiem a osobami i przedmiotami w jego otoczeniu, była M.Calkins" 1/.

1/ K.Pospiszył, Psychologiczna analiza wadliwych postaw społecznych młodzieży, Warszawa 1973, s. 13.

Wśród analiz postawy jako kategorii można by wyróżnić podejście psychologiczne i socjologiczne. W koncepcji psychologicznej występują ujęcia w kontekście nastawieniowym /postawa jako gotowość do reagowania/, poznawczo-emocjonalno-motywacyjnym /postawa jako organizacja wymienionych procesów, będąca dyspozycją do działania/ oraz behawioralnym /postawa jako określenie zachowania się wobec czegoś/. Socjologiczne pojmowanie postawy wiąże się z traktowaniem jej jako trwałych i zarazem pozytywnych lub negatywnych stanów uczuciowych, wywoływanych przez określony przedmiot 1/.

Inicjatorem próby połączenia psychologicznych i socjologicznych wątków postawy oraz skonstruowania integralnej definicji jest S.Nowak. Postawę uważa on za przedmiot dociekań interdyscyplinarnych 2/. Według S.Nowaka, "postawą pewnego człowieka wobec pewnego przedmiotu jest ogół względnie trwałych dyspozycji do oceniania tego przedmiotu i emocjonalnego nań reagowania oraz ewentualnie towarzyszących tym dyspozycjom względnie trwałych przekonań o naturze i właściwościach tego przedmiotu i względnie trwałych dyspozycji do zachowania wobec tego przedmiotu" 3/.

Pozostawiając na uboczu językową i logiczną strukturę przytoczonej definicji, zauważmy, iż uwzględnia ona kilka aspektów postawy, mianowicie: poznawczy, emocjonalny, behawioralny. Najważniejszym komponentem postawy jest element emocjonalno-oceniający i dlatego o postawie wobec przedmiotu możemy mówić wtedy, gdy ten ma dla nas określoną walencję, wyrażającą się w dodatnim lub ujemnym znaczeniu 4/. Prezentuje więc S.Nowak próbę integralnego potraktowania psychologicznej i socjologicznej istoty postawy.

O miejscu postawy w strukturze psychiki człowieka mówi m.in. J.Reykowski. Traktuje postawę jako dyspozycję do ustosunkowania się wobec przedmiotu: "ogólny stosunek

1/ Por. L.Wojtasik, *Zarys psychologii propagandy*, Warszawa 1973, s. 266-269.

2/ Zob. *Teoria postaw*, Praca zbiorowa pod redakcją S.Nowaka, Warszawa 1973, s. 10.

3/ Tamże, s. 23.

4/ Por. Tamże, s. 24.

/do przedmiotu - przyp. M.S./ można nazwać postawą wobec przedmiotu" 1/. W zakres "ustosunkowania" wchodzi - według J.Reykowskiego - trzy komponenty, mianowicie: behawioralny, emocjonalno-motywacyjny i poznawczy. Postawa jest wewnętrznym warunkiem odpowiedniego ustosunkowania się do przedmiotu. Kategoria tego przedmiotu konstituuje się w umyśle człowieka i jest - zdaniem autora - elementem struktury osobowości. Można by zatem wnosić, że postawa to element składowy osobowości, a nawet coś więcej, bo zarazem jej stymulator.

Odmienny pogląd reprezentuje K.Obuchowski. Uważa on, że chociaż autorzy zajmujący się problematyką postawy z pozoru próbowali zastępować tym terminem pojęcie osobowości człowieka obejmującym całość sfery intelektualnej, emocjonalnej i behawioralnej, "postawa nigdy nie była definiowana jako pojęcie psychologiczne /.../. Wydaje się, iż poszczególni autorzy nie zdawali sobie sprawy z tego, że terminem postawa określają osobowość, a nawet całość procesów regulacji psychicznej, łącznie z behawiorem" 2/.

Konieczne staje się zatem bliższe rozważenie relacji między osobowością i postawą oraz między postawą a charakterem jako składnikami tradycyjnie pojmowanej osobowości. Tradycyjna psychologia określa charakter jako "całości kształt rdzennych właściwości psychicznych człowieka, wyciskających piętno na wszystkich jego działaniach i czynach, tych właściwości, od których przede wszystkim zależy, jak człowiek się zachowuje w różnych sytuacjach życiowych" 3/.

Według T.Jegorowa, "charakterem nazywamy system podstawowych, przejawiających się trwale właściwości lub cech osobowości, określający ustosunkowanie się człowieka do innych ludzi, do siebie samego oraz do pracy i znajdujący swój wyraz w działaniach i czynach człowieka" 4/.

1/ Tamże, s. 95.

2/ Tamże, s. 123-124.

3/ B.Tieplów, Psychologia, Warszawa 1950, s. 210.

4/ T.Jegorow, Psychologia, Warszawa 1958, s. 67.

B.Tieplow podkreśla, że ustosunkowanie to "znajduje swój świadomy wyraz w światopoglądzie człowieka, w jego przekonaniach i poglądach. Stanowi przedmiot przeżywanych przezeń uczuć /.../. Charakter jest związany ze wszystkimi stronami życia psychicznego" 1/. Autor wyróżnia w charakterze cztery grupy rysów: ogólne oraz wyrażające stosunek człowieka do innych ludzi, samego siebie i do pracy. W kręgu charakteru /rysy ogólne/ umiejscawia również ideowość, patriotyzm, humanizm socjalistyczny itp.

W świetle powyższych rozważań można by przyjąć, że charakter jest zespołem następujących postaw: postawa wobec wartości ogólnych /np. ideowo-moralnych i stąd możemy mówić o postawie ideowo-moralnej/, postawa zawodowa, postawa wobec innych ludzi, postawa wobec siebie.

Podobny pogląd prezentuje H.Muszyński 2/. Pisząc o tym, że cele wychowania są wyznaczone przez systemy postaw, wyróżnia różnorodne postawy ze względu na stosunek do: świata wartości, społeczeństwa, innego człowieka, samego siebie, świata kultury i świata przyrody. Stosunek do naczelnych wartości /świata wartości/ wyraża się w postawach humanizmu, internacjonalizmu, egalitaryzmu, demokratyzmu, ideowości, twórczego zaangażowania, umiłowania wolności i szacunku do pracy 3/. Stosunek do społeczeństwa znajduje swój wyraz w postawach: społecznego zaangażowania, patriotyzmu, społecznej użyteczności, społecznej gospodarności, społecznej dyscypliny, społecznej odpowiedzialności, kolektywizmu i społecznej otwartości 4/. Postawy wyrażające stosunek do innego człowieka H.Muszyński nazywa interpersonalnymi i zalicza do nich: poszanowanie godności człowieka, poszanowanie życia i zdrowia, tolerancję, opiekunczość, poszanowanie własności, rzetelność informacji, współodczuwanie i poszanowanie autonomii jednostki 5/.

1/ B.Tieplow, op.cit., s. 212.

2/ Por. H.Muszyński, *Ideał i cele wychowawcze*, Warszawa 1974.

3/ Zob. Tamże, s. 113-145.

4/ Tamże, s. 164-200.

5/ Zob. Tamże, s. 216-246.

Stosunek do samego siebie obejmuje intrapersonalne postawy: osobistej godności, samokontroli, perfekcjonizmu, odpowiedzialności za siebie, optymizmu, samodzielności, osobistej odwagi i dzielności 1/. Muszyński nie snuje szczegółowych rozważań nad postawami w zakresie stosunku do świata kultury i świata przyrody, gdyż one "w mniejszym stopniu wyznaczają odrębność socjalistycznego ideału człowieka od innych ideałów wychowania" 2/.

Idzie zatem o przyjęcie koncepcji umożliwiającej rozpatrywanie problematyki postaw na płaszczyźnie charakterologicznej, z uwzględnieniem niezbędnych modyfikacji tej ostatniej. Można by przyjąć inne rozwiązanie, odnosząc pojęcie postawy tylko do wartości ogólnych, a stosunek do pracy, innych ludzi i siebie rozważać w kategoriach tradycyjnie pojętego charakteru. Jest to szczególnie ważne w przypadku konstruowania różnych modeli osobowości, których odbiorcami są przedstawiciele praktyki i dla których - przynajmniej w obecnej sytuacji - najbardziej komunikatywne wydają się być w tym względzie pojęcia i interpretacje uwzględniające także tradycyjny dorobek psychologii, pedagogiki oraz innych pokrewnych dyscyplin.

Próba skonstruowania zmodyfikowanego i zintegrowanego modelu psychiki człowieka. Osobowość jako najwyżej z socjalizowana warstwa psychiki

Analiza psychiki człowieka wskazuje, że zarysowują się w niej trzy zasadnicze warstwy /sfery/: biopsychiczna, biopsychiczno-osobowościowa i osobowościowa. Tak pojmowane uwarstwienie psychiki jest wyrazem jej filogenetycznego i ontogenetycznego rozwoju. Świadczy o tym, iż każda następna warstwa ma swoje źródło w poprzedniej i że

1/ Zob. Tamże, s. 270-292.

2/ Tamże, s. 297.

między poszczególnymi warstwami istnieją dialektyczne przejścia, powiązania oraz uwarunkowania. Dlatego też należałoby uwzględnić zależności nie tylko bezpośrednie, między warstwami niższego i wyższego rzędu, lecz także pośrednie, między warstwą najniżej i najwyższej zorganizowaną.

W tym też kontekście wskazane byłoby rozpatrywanie problemu dialektycznego przejścia od warstwy biopsychicznej do osobowościowej, czyli traktowanie osobowości jako wyniku ontologicznego rozwoju psychiki, dla którego punktem wyjścia były rezultaty rozwoju filogenetycznego. Osobowość byłaby zatem efektem rozwoju psychiki: od jej podstaw biopsychicznych poprzez konstytuowanie się coraz bardziej złożonych procesów znajdujących swój wyraz w sferze biopsychiczno-osobowościowej, a skończywszy na tych, które są w przeważającej mierze wyrazem ustosunkowań się /relacji/ społecznych, w które włączony jest człowiek i których odzwierciedlenie stanowi osobowość.

Wskazane byłoby odniesienie zjawiska uwarstwienia nie tylko do psychiki jako całości, lecz także do każdej jej części. Stąd można by mówić również o dialektycznym uwarstwieniu poszczególnych sfer psychiki ludzkiej.

Do sfery biopsychicznej należałoby zaliczyć procesy fizjologiczne układu nerwowego, łącznie z temperamentem, wrażenia i emocje, spostrzeżenia, a także wyobrażenia. W sferze biopsychiczno-osobowościowej znajdują się: myślenie, uczucia wyższe, zainteresowania, zamiłowania i motywacja. Natomiast w sferze osobowościowej:

5/ postawa ideowo-moralna,

4/ charakter,

3/ umiejętności,

2/ wiedza,

1/ zdolności.

Przyjęta tu kolejność nie jest przypadkowa, lecz stanowi konsekwencję rozwojowego pojmowania psychiki, w tym osobowości człowieka. Zdolności zostały potraktowane jako czynnik umożliwiający przyswojenie wiedzy o rzeczywistości i kształtowanie umiejętności funkcjonowania w niej /działania/. Z kolei wiedza o rzeczywistości i działanie stwarzają

podstawę do ustosunkowania się człowieka do innych ludzi, obowiązków i samego siebie, czyli ułatwiają kształtowanie się charakteru, a nade wszystko postawy ideowo-moralnej, będącej zasadniczym mechanizmem regulacyjnym osobowości i w związku z tym determinującym kierunek jej rozwoju.

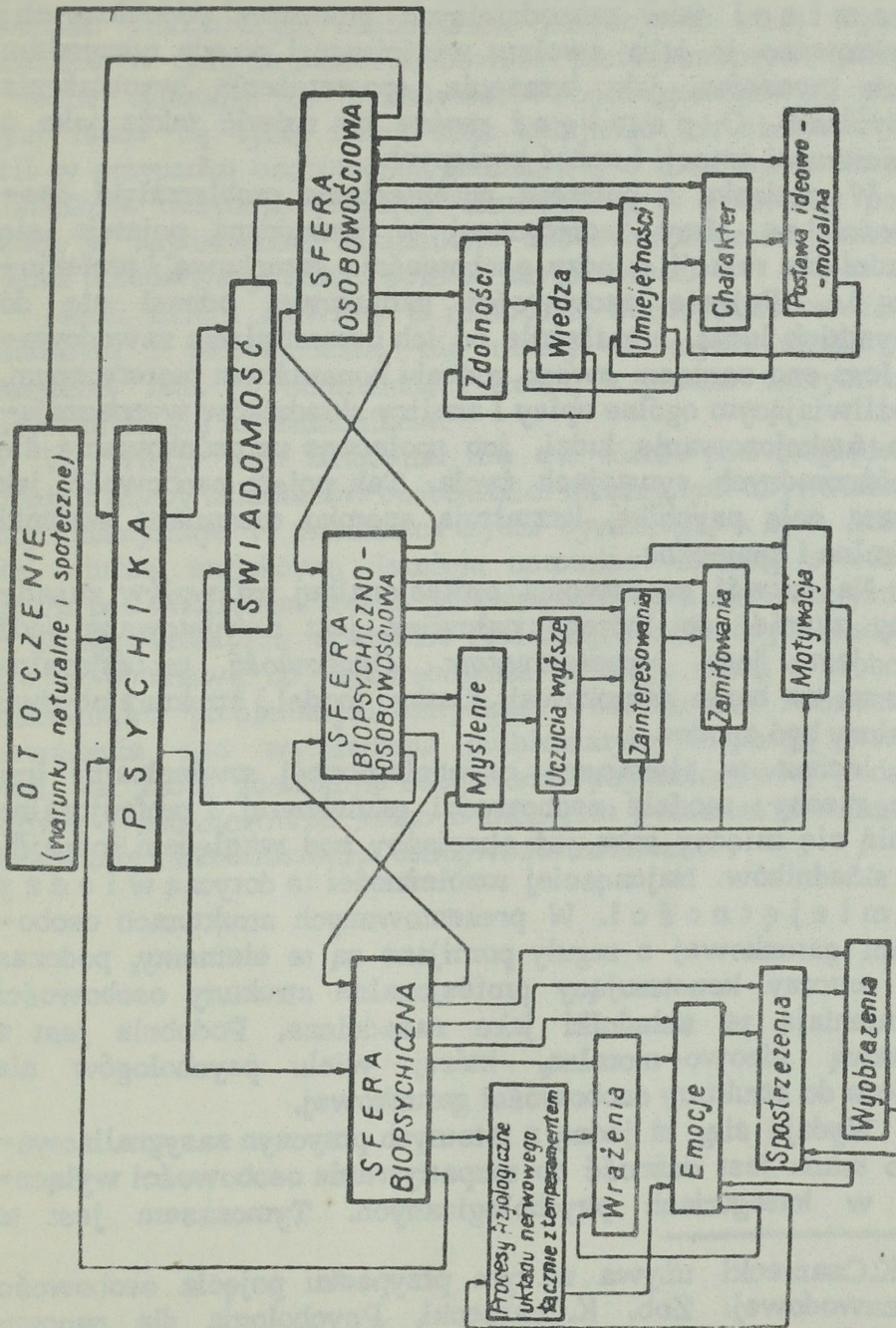
Postawa ideowo-moralna została odniesiona do wartości ogólnych, obejmujących patriotyzm, internacjonalizm, światopogląd itp., a pozostałe wartości określono mianem charakteru.

U podstaw rozwoju osobowości człowieka znajdowało się jego doświadczenie własne oraz przejmowane z układów interpersonalnych. Dlatego też kształtowanie się osobowości człowieka to proces kumulowania się doświadczenia społecznego i indywidualnego. Osobowość jest najwyżej z socjalizowaną warstwą psychiki człowieka. W powyższym ujęciu, osobowość jawi się jako ukształtowany pod wpływem warunków zewnętrznych i wewnętrznych dynamiczny, wielowarstwowy i wielosprzężeniowy oraz zhierarchizowany układ strukturalno-funkcjonalny obejmujący zdolności, wiedzę, umiejętności, charakter i postawę ideowo-moralną.

Osobowość jest więc układem względnie odosobnionym, a jednocześnie tworem /produktem/ regulatorów zewnętrznych oraz wewnętrznych, czyli otoczenia i siebie samej.

W kontekście strukturalnego i warstwowego układu psychiki człowieka należałoby ustalić miejsce świadomości. Wydaje się, iż najstosowniejsze byłoby potraktowanie świadomości jako złożonego mechanizmu regulacyjno-sterowniczego, integrującego wszystkie warstwy /sfery/ osobowości, a konstytuującego się głównie w sferze biopsychiczno-osobowościowej w sytuacjach, w których mamy do czynienia z działającym podmiotem.

W świetle powyższego można by zarysować następujący, zmodyfikowany i zintegrowany model psychiki człowieka /schemat 12/:

Zmodyfikowany i zintegrowany model psychiki człowieka

W przedstawionym modelu nie uwzględniono uwagi i pamięci jako samodzielnych procesów psychicznych; potraktowano je jako swoiste właściwości przede wszystkim takich procesów, jak: wrażenia, spostrzeżenia, wyobrażenia i myślenie. O pamięci można by mówić także jako o właściwości emocji i uczuć wyższych.

W związku z potrzebą przeniesienia problematyki osobowości ze sfery teoretycznej w praktyczną pojawia się zagadnienie relacji między osobowością gatunkową i profesjonalną 1/. Pojęcie osobowości gatunkowej odnosi się do wszystkich ludzi, niezależnie od ich uwarstwienia zawodowego. Jest ono zarazem swego rodzaju konstruktem teoretycznym, umożliwiającym ogólne opisy i analizy składników wyznaczających funkcjonowanie ludzi, ich społeczne ustosunkowanie się w różnorodnych sytuacjach życia. Tak pojętą osobowość, jak zresztą całą psychikę, kształtują szeroko rozumiane warunki naturalne i społeczne.

Na rozwój osobowości profesjonalnej ma wpływ zasadniczy zawód, do którego człowiek jest przygotowany bądź też jest jego reprezentantem. Osobowość profesjonalna wyrasta na bazie gatunkowej, dlatego model i struktura obydwu powinny być zgodne.

Jednak w literaturze psychologicznej stwierdzamy inny stan rzeczy; modele osobowości gatunkowej i profesjonalnej różnią się między sobą już chociażby pod względem rodzajów ich składników. Najczęściej rozbieżności te dotyczą w i e d z y i u m i e j ę t n o ś c i. W prezentowanych strukturach osobowości gatunkowej z reguły pomijane są te elementy, podczas gdy autorzy konstruujący profesjonalne struktury osobowości wymieniają te składniki jako zasadnicze. Podobnie jest z postawą ideowo-moralną, której wielu psychologów nie zalicza do struktury osobowości gatunkowej.

Wydaje się, iż jedną z istotnych przyczyn zasygnalizowanego stanu jest dążność do rozpatrywania osobowości wyłącznie w kategoriach psychologicznych. Tymczasem jest to

1/ K.Czarnecki używa w tym przypadku pojęcia osobowości zawodowej. Zob. K.Czarnecki, Psychologia dla nauczycieli praktycznego nauczania zawodu, Warszawa 1974.

problem interdyscyplinarny, wymagający również spojrzenia pedagogicznego, socjologicznego, a także filozoficznego. I tylko takie podejście umożliwia teoretyczną oraz stosowaną zgodność problematyki osobowości. Znajduje to swój wyraz chociażby w tym, że model osobowości profesjonalnej obejmuje te same składniki co model osobowości gatunkowej, przy czym różne są tylko treści oraz kolejność ich składników. Jeśli w przypadku osobowości gatunkowej o uszeregowaniu jej składników decydują względy rozwojowe, to określony porządek w usytuowaniu składników osobowości profesjonalnej wynika przede wszystkim z potrzeb zawodowych.

Jeżeli zatem mówimy o różnicach między osobowością gatunkową i profesjonalną, nie mamy na myśli różnic w strukturze, lecz w odmienności treści, a przede wszystkim przejawianiu się ich składników.

W świetle tego założenia nie ma różnic pod względem rodzaju i liczby składników osobowości między tym obywatelem, który funkcjonuje w warunkach życia cywilnego, a tym, który pełni służbę wojskową. Istnieją natomiast istotne, swoiste różnice pod względem treści tych składników, a nade wszystko ich przejawiania się w trakcie realizacji różnorodnych zadań. Daje to podstawę do wyodrębnienia w kręgu nauki o osobowości m.in. problematyki dotyczącej osobowości żołnierza. Rozważania nad wymienioną problematyką inspirują wiele pytań, na które poszukują odpowiedzi psychologowie, pedagodzy i socjologowie. Jedno z nich jest pytaniem o warunki poznawania i kształtowania osobowości żołnierza.

NIEKTÓRE WARUNKI POZNAWANIA I KSZTAŁTOWANIA OSOBOWOŚCI ŻOŁNIERZA

Punktem wyjścia w omawianiu wymienionego problemu jest filozoficzne i pedagogiczno-psychologiczno-socjologiczne przygotowanie wychowawców wojskowych. Temu celowi służy realizacja programów kształcenia w zakresie filozofii, psychologii, pedagogiki i socjologii w wyższych szkołach oficerskich oraz akademiach wojskowych. Rozwijany jest również i poszerzany proces pedagogizacji kadry naukowo-dydaktycznej w wymienionych uczelniach. Procesem pedagogizacji obejmuje się także kadrę w jednostkach wojskowych.

Postęp w zakresie pedagogizacji kadry zależy od wielu czynników. Jednym z nich są coraz to nowsze osiągnięcia teoretyczne w dziedzinie badań naukowych. W przypadku problematyki osobowości żołnierza chodzi przede wszystkim o wypracowanie opartej na założeniach materializmu dialektycznego i historycznego nowoczesnej, zintegrowanej i zarazem ogólnej koncepcji teoretycznej osobowości.

Do rozwiązywania tego zadania wskazane byłoby włączenie wszystkich specjalizujących się w tym zakresie ośrodków krajowych. Wydaje się, iż tą drogą można by osiągnąć stan, dzięki któremu konstruowane później, na podstawie ogólnoteoretycznego modelu osobowości, szczegółowe modele osobowości /w tym model osobowości żołnierza/, byłyby koherentne /zgodne/ nie tylko interiorecznie /wewnętrznie, czyli we własnym obrębie/, lecz także eksteriorecznie /zewnątrznie, tzn. w stosunku do ogólnoteoretycznego modelu osobowości/.

Wyłania się także potrzeba pełniejszego niż dotychczas skonkretyzowania koncepcji i metodologii badań nad problematyką osobowości. Chodzi szczególnie o badania^a zespołowe - w tym interdyscyplinarne - i związaną z nimi metodologię badań.

Wiele badań nad problematyką osobowości żołnierza przeprowadzono dotychczas w Wojskowej Akademii Politycznej. Na uwagę zasługują rezultaty badań traktujące o funkcjonowaniu osobowości żołnierza służby zasadniczej, zwłaszcza pierwszego

okresu służby wojskowej, oraz dotyczące różnych specjalności wojskowych. Można także wymienić problemy osobowości oficera - dowódcy i oficera politycznego, a także osobowości szczególnie uzdolnionego podchorążego i oficera oraz osobowości nauczyciela wychowania obronnego. Uczelnia uczestniczy w przedsięwzięciach badawczych na zewnątrz, do których, jeśli chodzi o problematykę osobowości, należą prace Departamentu Kadr MON nad zasadami i trybem działania kadrowego w siłach zbrojnych PRL oraz prace Akademii Sztabu Generalnego nad osobowością dowódcy i oficera sztabu.

W świetle potrzeb życia wojskowego wskazane jest podjęcie problematyki badawczej odnoszącej się do osobowości chorążego, podoficera zawodowego i podoficera służby zasadniczej, a także szczególnie uzdolnionego kadeta i elewa. Celowe byłoby również dokonanie syntetycznego podsumowania dotychczasowych wyników badań, ze szczególnym zwróceniem uwagi na opracowanie zintegrowanych podstaw oraz założeń teoretycznych dotyczących rozwoju i funkcjonowania osobowości żołnierza armii socjalistycznej, a także coraz śmielsze podejmowanie badań zespołowych i interdyscyplinarnych, których wynikiem byłyby kompleksowe monografie.

Pozytywne wyniki badań teoretycznych i empirycznych wymagają skutecznego wdrażania do praktyki, opartego na zasadzie ciągłego i systematycznie udoskonalanego eksperymentowania. Konieczne jest także ciągle doskonalenie znanych metod poznawania osobowości żołnierza i poszukiwanie nowych, a skuteczniejszych niż dotychczasowe.

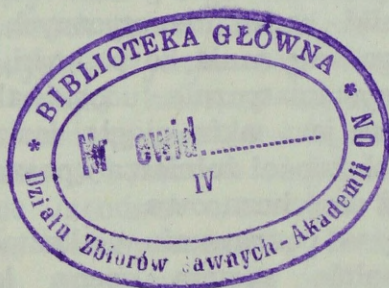
Szczególną rolę w poznawaniu i kształtowaniu osobowości żołnierza spełnia system oceny, który umożliwia proces wartościowania osobowości żołnierza na tle realizowanych zadań i osiąganych efektów oraz zapewnia jak najwyższy poziom obiektywizmu i wnikliwości w ocenianiu.

Duży wpływ na kształtowanie osobowości żołnierza wywiera właściwa polityka personalna, która zakłada maksymalne premiowanie takich walorów osobowości, jak: postawa ideowo-moralna, wysoki poziom wiedzy, umiejętności oraz zaangażowania w pracy, honor, ambicja, odwaga intelektualna itp.

Konieczne jest pryncypialne egzekwowanie przestrzegania zasad pedagogiczno-psychologiczno-socjologicznych w

praktycznej działalności wszystkich przełożonych i podwładnych. Wskazane byłoby rozważenie zasady zakładającej, iż w egzekwowaniu założeń psychologii, pedagogiki i socjologii obowiązują reguły zbliżone do egzekwowania zasad regulaminów.

Najistotniejszą rolę spełnia praca szkoleniowo-wychowawcza, mająca na celu wszechstronny rozwój osobowości żołnierza.

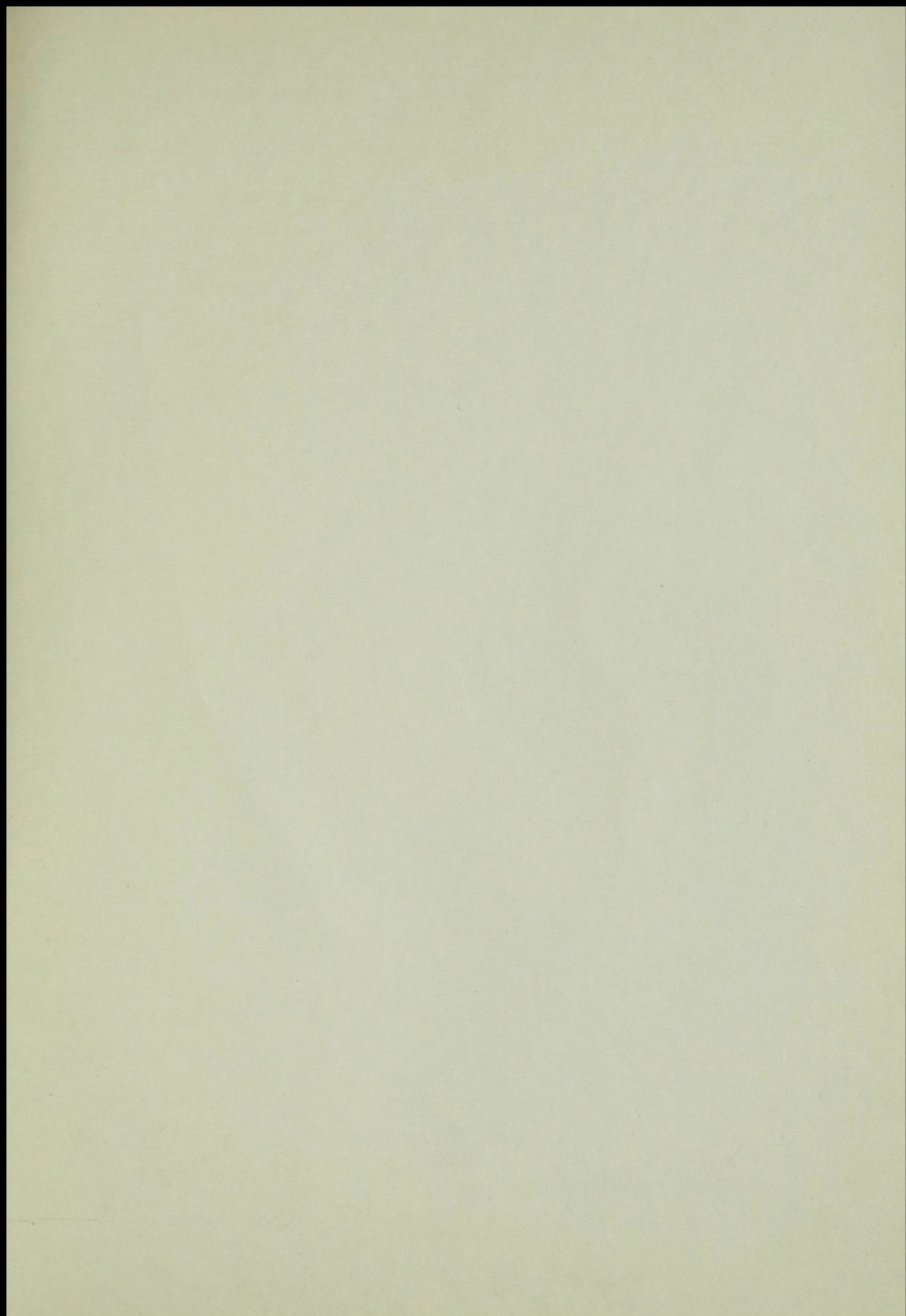
62385

~~622~~

BIBLIOGRAFIA

1. Apter M.J. Komputery a psychika, Warszawa 1973.
2. Guillaume P. Podręcznik psychologii, Warszawa 1958.
3. Gerstmann St. Psychologia, Warszawa 1969.
4. Gerstmann St. Osobowość. Wybrane zagadnienia psychologiczne, Warszawa 1970.
5. Hilgard E.R. Wprowadzenie do psychologii, Warszawa 1967.
6. Jegorow T. Psychologia, Warszawa 1968.
7. Lewicki A. Psychologia kliniczna, Warszawa 1969.
8. Łukaszewski W. Osobowość: struktura i funkcje regulacyjne, Warszawa 1974.
9. Maruszewski J. Psychologia jako nauka o człowieku, Warszawa 1966.
- Reykowski J.
Tomaszewski T.
10. Meili R. Podręcznik diagnostyki psychologicznej, Warszawa 1959.
11. Nuttin J. Struktura osobowości, Warszawa 1968.
12. Pieter J. Historia psychologii w zarysie, Katowice 1959.
13. Pieter J. Wstęp do nauki o osobowości, cz. I, Katowice 1969.
14. Reykowski J. Postawy a osobowość, [w:] Teorie postaw, Praca zbiorowa pod red. S.Nowaka, Warszawa 1973.
15. Reykowski J. Psychologia a pedagogika, [w:] Pedagogika, Podręcznik akademicki pod red. M.Godlewskiego, St.Krawcewicz, T.Wujka, Warszawa 1974.
16. Reykowski J. Osobowość jako centralny system regulacji i integracji czynności, [w:] Psychologia, Pod red. T.Tomaszewskiego, Warszawa 1975.

17. Rubinsztejn S.L. Podstawy psychologii ogólnej, Warszawa 1962.
18. Szewczuk W. Psychologia, t. II, Warszawa 1966.
19. Tiepłow B. Psychologia, Warszawa 1955.
20. Tomaszewski T. Problemy i kierunki współczesnej psychologii, Warszawa 1968.

Cena 2 zł

85100